
ORTA ASYA'DAN KÜÇÜK ASYA'YA GELENEKSEL BİR SEMBOL; “KEPENEK” H. Nurgül BEĞİÇ¹

Öz

Yün liflerinin sıcak su ve sabun yardımıyla, nemli bir ortamda sıkıştırılmasıyla yapılan keçe, bilinen en eski, atkısız ve çözümsüz tekstil ürünüdür. İlk çağlarda insanların doğa koşullarına karşı koymak amacıyla, örtünme ve barınma ihtiyaçlarıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Türklerin Orta Asya bozkırlarından Anadolu topraklarına uzanan tarihsel sürecinde varlığını her dönemde sürdürmüştür. Orta Asya'nın zorlu doğa şartları Türkleri konar-göçer yaşama ve hayvancılıkla geçinmeye zorlamıştır. Böylece yetiştirdikleri hayvanlardan elde ettikleri yünlerden kendilerini koruyan keçe ürünleri yapmışlardır.

Keçenin sanat değeri kazanması işlevselliğinin yanında süslenmesi ile başlamıştır. Böylece keçe, geçmişten günümüze insanoğlunun gelişimine paralel olarak, yaşamın her alanında kullanılmış ve çadırının örtüsü, bebeğinin kundağı, ayağının çizmesi, başının şapkası ve özellikle de çobanın kepenegi olmuştur. Keçecilik, Anadolu dışında, Anadolu ve çevresinde yaşayan Türklerin dünya kültürüne armağan ettiği önemli bir el sanatıdır. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de hayvancılık denince akla çoban, çoban denince de akla kepenegi gelmektedir. Keçe ürünler içinde asırlardır değişime direnen ve işlevselliğini koruyan kepenegi bir sembol olarak kabul etmek gerekir. Kepenek, çobanların her türlü hava şartlarında kullandıkları bir giysi türüdür. Baş ve ayaklar dışında vücudunu saran, önü açık, omuzları yuvarlak, kolsuz, düğmesiz, dikişsiz, şapkalı ve şapkasız türleri olan keçeden üretilen bir giysi çeşididir. Bu makalede geleneksel el sanatı ürünlerimizden olan keçenin tarihsel süreci, hammaddesi, yapımında kullanılan araç gereçler, kepenek yapımı, süsleme ve kepenek çeşitleri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yün, keçe, el sanatı, çoban, kepenek.

---

¹Doç. Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi.
begicnurgul@gmail.com

A TRADITIONAL SYMBOL FROM MIDDLE EAST TO ASIA MINOR; “KEPENEK”

H. Nurgül BEĞİÇ

Abstract

Felt, which is made by pressing animal fibers with the help of warm water and soap and in a moist environment, is oldest known warpless textile product. It came forward with the needs of people in the first ages for covering oneself and surviving in order to make a stand against natural conditions. It consisted in every period of Turks' historical continuum from Middle East steppes to Anatolia lands. Rough nature conditions of Middle East forced Turks to live nomadically and earn their keep from stockbreeding. By this way, they made felt products from the wool they get from the animals they have raised.

Felt has earned its artistic value by ornamentation of it alongside its functionality. Thus felt, from past to present, correspondingly to the progress of mankind, used in every aspect of life and became tent's covering, baby's swaddle, foot's boot, head's hat and especially shepherd's kepenek. Felting is an important handicraft which is awarded by Turks living out of Anatolia, in Anatolia and in its surroundings to world culture.

As it was in the past, also at the present time, when it comes to stockbreeding, shepherd, when it comes to shepherd, kepenek comes to mind. Kepenek, which resists to changes and keeps its functionality for ages should be accepted as a symbol among felt products. Kepenek, is a garment which is wore by shepherds in every kind of weather conditions. It's a garment which form fits body except of head and foot, frontside open, circle shouldered, armless, buttonless, seamless and made by felt, which has types with or without hat. In this article, one of our traditional handicraft product felt's historical process, its raw material, equipment that are used in its production, kepenek making, ornamentation and kepenek types will be contextualized.

Keywords: Wool, felt, handicraft, shepherd, kepenek.

Giriş

Çobanların olumsuz iklim şartlarından korunmak için üstlerine giydikleri, kolsuz, keçeden yapılmış giysi olarak tanımlanan kepenek, keçe kavramı ile birlikte değerlendirilir. Bunun için öncelikle keçe kavramı üzerinde durmak gerekir. Keçenin var olabilmesi için iki unsurun bir arada bulunması gerekmektedir. Birincisi, hayvancılığın yapılması, ikincisi ise, soğuk iklim şartlarının varlığıdır. Bu bağlamda Türkler, kadim yurtları Orta Asya'daki coğrafi şartlar nedeniyle konar-göçer yaşam sürmek zorunda kalmışlar ve bu yaşam tarzı gereği de hayvancılık yapmışlardır. Keçe sözlükte; “Yapağı veya keçi kılının dokunmadan yalnızca dövülmesiyle elde edilen kaba kumaş” (<http://www.tdk.gov.tr/>) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan hareketle Keçe, sıcak su ve sabun yardımı ile yün liflerin basınç altında sıkıştırılmasından meydana gelen atkısız ve çözümsüz ilk tekstil üründür. Kullanılan malzemenin ulaşılabilir ve yapımının kolay oluşu nedeniyle çok eski dönemlerden beri bilindiğini söylemek mümkündür. Konar-göçer yaşam süren Türk toplulukları hem kullandıkları eşyaları hem de süsleyici unsurları yetiştirdikleri koyun ve kuzuların yünlerinden meydana getirmişlerdir. Yün, kendileri için gerekli olan eşyaları yapmalarına imkân vermiştir. Ellerin altında kolaylıkla elde ettikleri zengin yün malzemenin fazlasıyla yararlanmışlardır. “Esvap ve çeşitli kışlık eşyaların dokunma ameliyesi çadırın içinde yapılırken, yapağı ve yünün boyanması aynı zamanda keçe yapımı sadece sıcak aylarda ve açık havada olurdu” (Diyarbakirli, 1972: 47).

Türkler keçeyi öncelikle hayat şartları ile mücadelede yaşamsal bir malzeme olarak kullanmıştır. Barınma ihtiyacı için; çadır örtüsü, ev eşyası olarak; yer yaygısı, yatak, ocak örtüsü, kırmızı keçesi, süt keçesi, giyim eşyası olarak; başlık, pantolon, çorap, çizme, yelek, yamçı, çobanlar için kepenek yapmışlardır. Konar-göçer kültürünün vazgeçilmez unsuru atların koşum takımları, eyer örtüsü, ter keçesi, develer için havutluk ve semer yapımında da yararlanmışlardır. Kepenek, hayvancılık ve soğuk iklimle bağlantılı olarak çobanlar tarafından kullanılan özel bir keçe giysidir. Bu nedenle Keçecilik faaliyetinde kepenek üretiminin sürdürülmesi her iki şartın varlığına bağlıdır. Makalede, keçe ve kepenek hakkında kaynak taraması ve mülâkatlar yoluyla elde edilen bulgular ışığında Türk kültüründeki yeri ve önemi ortaya konacaktır.

Türk Kültüründe Keçeciliğin Tarihi Gelişimi

Türk tarihinin ilk yazılı kaynaklarını sınır komşuluğu nedeniyle Çin'den öğrenmekteyiz. Bu kaynaklarda M.Ö. VIII. yüzyıla kadar gidilebilmektedir. Henüz Türklerin kendi tarihlerini yazmaya başlamadıkları bu dönemde

tarihçiler tarafından Ön Türkler olarak kabul edilen İskitler (Sakalar) yaklaşık olarak M.Ö. VIII. yüzyıldan itibaren doğuda Çin Seddi'nden batıda Tuna nehrine kadar uzanan geniş bir sahada varlıklarını korumuşlardır (Çay ve Durmuş, 2002: 592). "Hippokrates'in bildirdiğine göre, İskitler göçebe bir kavimdir. İskitlerin yaşadığı coğrafya, otlakları bol, rutubeti az bir ovardır. Sabit bir yerleşim yerleri olmayan İskitler bu otlığı bol ovalıkta yaşamaktadır. Arabalar içinde oturmaktadırlar. Arabaların dört bir tarafı ve üzerleri keçe ile kaplanmış olup, bunlar ev şeklinde yapılmıştır" (Durmuş, 2002: 19). İskitler arabalı göçebe kültürünün öncüleridir. Öküzlerin çektiği arabalarını keçe çadırlarla kapatıp içine keçe yaygılar sererek kendilerine barınma alanı oluşturmuşlardır. "İskitlerin beslenmelerinde hayvan etleri önemli bir yer tutuyordu. Ancak hayvanların sadece etlerinden faydalanılmıyordu. Deri ve tüylerinden de faydalanılıyor; gocuk dikiyor, yurt (çadır) için keçe yapıyor; deri cebe, tolga, pantolon, ayakkabı, kılıç kemeri, kemer, sadak ve benzeri şeyler hazırlıyorlardı" (Balaban, 2006: 31).

"Hunlar, M.Ö 210-M.S 47 yılları arasında tek devlet, yani „Büyük Hun İmparatorluğu“ adıyla hüküm sürmüşlerdir (Ziyai, 2010: 901). Orta Asya'da yaşayan Türk topluluklarını bir bayrak altında toplaması bakımından Büyük Hun Devleti önemli bir yere sahiptir. "Bozkır coğrafyası Hunların beslenme, giyinme, barınma vs. alışkanlıklarını büyük ölçüde şekillendirmiştir. Hunların hayat tarzı yılın belirli dönemlerinde yaylaklar ve kışlaklar arasında göç etmek şeklinde olmuştur" (Çay, 1990: 5-7). Tarım yapmaya uygun alanlar dışında bölgenin geniş bir kısmında tabiat şartları ve iklim onları konar-göçer yaşama zorlamıştır. Bu nedenle yıl boyunca hayvanları için yeşil ot ve sulak alanları takip etmişlerdir. "Türkleri konar-göçer yaşamaya zorlayan sebep hayvancılığa dayalı sosyo-ekonomik yapıydı. Bununla beraber kışlak hayatının da yaylanın yanında yer alması Türklerdeki bu hayat tarzını yarı konar-göçerlik hâline sokmuştur. Yayla ve kışlak birbirlerini tamamlayan iki bölgedir" (Çay, 1990: 7). Sabit bir yerde yaşamlarını sürdürmemeleri nedeniyle kültür ve medeniyetleri hakkında bilgileri daha çok ölen atalarını gömdükleri ve kurgan adı verilen mezar odalarından çıkan buluntulardan almaktayız. Çin yazılı kaynakları yanında döneme ait kurganlardan çıkarılan keçe buluntular o devirdeki kullanım alanları hakkında bilgiler vermektedir. Kurganların daha çok toplum liderlerine ait olması sebebiyle çıkan eserlerin zanaatkâr kişiler tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır.

M.Ö. V-III. yüzyıllara ait olduğu belirlenen ve Orta Asya'nın biraz kuzeyine düşen Pazırık vadisindeki Pazırık nekropolünde bulunan kurganlar Türklerin sosyo-kültürel yapısı hakkında çok önemli bulgular içermektedir. Kurganların en önemlilerinden beşinde yapılan arkeolojik araştırmalarda

mezar odalarının duvarları, zeminleri ve ahşaptan oyma lahitlerin içi keçelerle kaplanmıştır. Bazı mezar odalarının duvarlarında ise, insan gövdeli arslan ve kuş (grifon) tasvirleri bulunan keçe parçaları, atların üzerinde keçe eyer örtüleri, cesetlerin üzerinde keçe çorap ve çizmeler, keçe şapkalar bulunması o dönemdeki yaşam ve kültürü hakkında bize önemli bilgiler vermektedir (Çoruhlu, 2002: 64-66).

“Türk boyları M.S. 552’de Bumin Kağan’ın önderliğinde Göktürk Devletini kurdular” (Akyüz, 2012: 10). Yaklaşık iki asır hüküm süren Göktürkler tarihte ilk kez “Türk” adını kullanan, sanat yönünden zengin ve ileri düzeyde eserler vermiş bir medeniyettir. Dönem hakkında bilgileri Türk tarihi ve kültürü açısından da önemli bilgiler içeren Göktürk (Orhun) alfabesi ile yazılan Orhun Kitabeleri’nden ve Çin kaynaklarından öğrenmekteyiz. “Gök Tanrı’ya inanan ve gök rengi olan maviyi kutsal sayan bir medeniyettir. Keçe çadırlarında da bu rengi çok kullanmışlardır. Göktürklerde halkın büyük bir bölümü konar-göçer olup hayvancılıkla geçinir, at, koyun, sığır ve deve yetiştirirlerdi. Her boyun kendine ait yaylak ve kışlağı vardır. Kışın soğuktan korunabilecekleri kışlaklarına çekilirler, yazın da hayvanlarını otlatacakları taze otların ve suyun bulunduğu yaylaklara göçerlerdi” (Koca, 1990: 110). Hayvanlarına yeşil ot ve sulak alan arayışı içinde geçen yaşamda çobanlık yapan Türkler, ellerinin altında bol bulunan yünü yaşamın birçok alanında kullanmışlardır. “Koyun yününden hem çeşitli kumaşlar dokunmakta hem de keçe, kepenek, çizme, ip, döşek, yastık ve yorgan gibi çeşitli eşyalar yapılmaktaydı” (Koca, 2003: 136). Her ne kadar Orta Asya’daki kurganlarda kepenek bulunduğuna dair bir bilgi olmasa da, o dönemde de çobanlık yapanların olumsuz iklim şartlarından korunmak için kepenek kullandığı yaşam biçimlerinden anlaşılmaktadır.

“Uygurlar, VIII. asrın ortasında Gök-Türklerden (Göktürk) sonra bağımsızlıklarını kazanıp kendi devletlerini kurdular” (Taşağıl, 2002: 215). Yaşayışları ve kültürleri kendilerinden önceki Türk dönemlerinin devamıdır. “Bozkır Türk ekonomisinin esasını çobanlık ve hayvan besiciliği teşkil eder. At ve koyun en önemli unsurlardır. Giyecek maddeleri deri ve yünden yapılırdı. Yünlü kumaş ve çeşitli keçeler ihraç ederlerdi (Çandarlıoğlu, 2002: 203). Türk kavimlerince yaygın bir şekilde kullanılan keçe şapka ve külâhlar Uygurlar döneminde de kullanılmıştır. “Hoço’da bulunan bir minyatürde Mani Türklerinin keçe şapka giydiklerini ortaya koymaktadır. Beyaz renkli keçe şapkaların, bireylerin sahip oldukları pozisyona göre form aldığı anlaşılmaktadır” (Başar Ergenekon, 1999: 20). Hayvancılıkla geçinen ve

çobanlık yapan Uygurların da ihtiyaçları için keçe ürünler yaptıkları ve kepenek kullandıkları anlaşılmaktadır.

Kâşgarlı Mahmud'un XI. yüzyılda kaleme aldığı Divanü Lûgat-it Türk adlı eserinde; Kedhük; kepenek, yağmurluk (Kaşgarlı Mahmud, 2006: I,390), Kedüklük; kedüklük kidhiz; yağmurluk (yamçı) yapmak için hazırlanmış keçe (Kaşgarlı Mahmud, 2006: I,508), Yaptaç; yağmurda ve karda çobanların giydikleri küçük bir kepenek, kebe (Kaşgarlı Mahmud, 2006: II,38) anlamlarında kullanıldığı belirtilmektedir. Bu eserdeki tanımlardan kepenegin Orta Asya Türk dönemlerinde bilindiği ve çoban hayatında yaygın olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Dede Korkut Hikâyelerinde, Salur Kazanun İvi Yağmalanduğı Boyu Beyâ İder adlı hikâyede; Çoban şehid olan kardaşların, Hakına kodı, kâfirler leşinden bir böyük depe yığdı, çakmak çakıp od yakdı, dahı kepeneginden kurumsı idüp yarasına basdı (Ergin, 2011: 99). Kazan Big Oğlı Uruz Bigün Tutsak Olduğı Boyı Beyân Eder Hanum Bey adlı hikâyede: Kanlu kara dervendde kafir dahı konmuş idi, Oğlana kara kepenek geydürmişler-idi, kapı işigi üzerinde arkurı bırakmışlar-idi, giren basar çıkan basar idi (Ergin, 2011: 167-168). Oğuz Türkleri'nin IX-XI. yüzyıllardaki yaşayışları ve inançları hakkında önemli ipuçları veren Dede Korkut adlı eserde, keçe ve kepenek terimi birçok olayda geçmektedir. Hikâyelerde keçe ve kepenekle ilgili anlatımlar o döneme ait yaşam ve kepenegin yaşam içindeki yerini ortaya koymaktadır.

Keçe, Orta Asya'ya özgü gelişme göstermiş ve en eski örneklerini ortaya koymuştur. "Çinlilerin "keçe diyarı" adını verdikleri bu bölgelerden IX. yüzyıldan itibaren batıya yönelen Türk boyları, keçe sanatını da birlikte getirmişler, Anadolu ve İran yaylalarını içine alarak batıda Balkanlardan Moğolistan'ın doğu sınırlarına kadar binlerce kilometreye yayılan bir alanda bu sanatın devamını sağlamışlardır" (Hellier, 1992: 43). Orta Asya tarihinde baskın olarak konar-göçer yaşam sürdüren Türk'ler hayvancılıkla uğraşmışlar, çobanlık yapmışlar ve kepenegi her dönemde kullanmışlardır.

X. yüzyıldan itibaren Orta Asya'dan Anadolu topraklarına göç eden Türkler göç yollarında İslâmiyetle tanışmışlardır. Anadolu'da yaşayan diğer topluluklardan da etkilenecek kültür ve geleneklerine yeni tanıştıkları kültür ve İslâmiyetin etkisiyle yeni bir boyut kazandırmışlardır. Anadolu topraklarında büyük bir kısmı yerleşik düzene geçen Türkler, tarımla uğraşmaya başlamışlardır. Bunlardan bir kısmı da tıpkı Orta Asya'daki gibi

konar-göçer yaşam tarzını devam ettirmiştir. Bu yaşam biçiminde hayvancılık geçim kaynağı olmuş ve çobanlık yapmışlardır.

XVII. yüzyılın ortalarına kadar konar-göçer yaşam sürdüren topluluklar Osmanlı İmparatorluğu'nun iskân politikaları sonucu yerleşik düzene geçmeye başlamışlardır. "Osmanlı Devleti 1683'ten sonra savaşlar ve iç güvensizlik sebebiyle azalan ziraî üretimi arttırmak, boş ve harap kalan yerleri şenlendirmek ve bunun yanında kendileri bir güvensizlik unsuru olan konar-göçerlerin bu durumuna bir son vermek için bazı Türk, Kürt ve Arap aşiretlerini iskân için teşebbüse geçti" (Tabakoğlu, 2002: 210). Konar-göçerlerin yerleşik düzene geçme çalışmaları uzun bir döneme yayılarak sürdürülmüştür. Böylece Orta Asya'dan Anadolu'ya yaklaşık on yedi asır süren konar-göçer yaşam tarzı büyük ölçüde sona ermiştir.

Günümüzde az sayıda da olsa Akdeniz Bölgesinde konar-göçer yaşam tarzını sürdürmeye çalışan topluluklar bulunmaktadır. Ayrıca, "ülkemizde, 1970'li yıllara kadar hem büyükbaş ve hem de küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin tamamına yakını, yerli ırk hayvanlarla ve doğal otlaklarda yapılan mera hayvancılığı şeklinde sürdürülmüştür. 2000 yılından itibaren ise yapılan devlet desteklemeleri ve teşvikler sayesinde büyük ölçekli hayvancılık tesis sayılarında önemli ölçüde artış olmuştur." (<http://tarim.kalkinma.gov.tr/>). Hayvancılıkta modern yöntemlere geçilerek kapalı tesis hayvancılığının yaygınlaşması nedeniyle kepenek üretimi de bu süreçten etkilenmiştir. Bu bağlamda, kepenek doğal otlak ve meralarda hayvancılığın sürdüğü bölgelerde çobanlar tarafından kullanılmaya devam etmektedir.

Keçenin ve Keçeciliğin Sembolü Kepenek

Çoban ve keçe dendiğinde akla ilk gelen kepenektir. Kepenek günümüzde keçe ve keçecilik terimleriyle neredeyse özdeşleşmiş ve sembol haline gelmiştir. Geleneksel el sanatlarımızdan olan Keçecilik sanatında, ustaların maharetlerini gösterdiği başlıca ürün olarak bilinir. Yünden tepme ve pişirme yöntemiyle üretilen dikişsiz, kolsuz, şapkalı veya şapkasız, omuza atılan, önden açık çoban giysisidir.

Hellier'e göre; Özellikle Anadolu'da, köylerde oturan ya da yarı göçebe keçi ve koyun çobanlarının giydiği keçeden yapılmış kocaman bir pelerin olan kepenek, giyeni yağmurdan ve Anadolu yaylasının soğuşundan korur. İlkel ama çok etkili bir uyku tulumu gibidir. Geleneksel kepenek köylerdeki keçe ustalarının yüzlerce yıllık yöntemlere bağlı kalarak imalatını sürdürdükleri

birkaç üründen biridir (1992: 43). Bu anlatım kepenegin köklerinin derinliğini, önemini ve işlevini açıklamaktadır.

Başka bir tanımda; Keçeden imal edilen kepenek, kışın çobanlar ve kervan katırcıları tarafından kullanılan kebe üstlüğün adıdır. Biri sırt ikisi ön üç parçadan oluşmakta olup kolsuzdur. Omuzlara alınarak giyilir. Boyun ve baş dışarıda kalmak üzere vücudu bir kabuk gibi sarar, Boyu diz kapağını geçer. Önü düğmesiz, ancak iyice kavuşarak göğsü tamamen kapatır. Koçu'nun deyişle kepenek evlâdiyeliktir. Çobanın ömrü boyunca dayanır (Osman Hamdi Bey-Launay, 1999: 19).

Kepenek, özellikle kış aylarında açık havada çobanları yağmur ve soğuktan korur, su geçirmez, sıcak tutar. Geceleri yatak ve yorgan gibi kullanılır. Günümüzde keçeciler tarafından çobanın vücut ölçülerine göre sipariş yoluyla üretimi sürdürülmektedir (Beğiç, 2012: 94; 2013: 102). Anadolu'da kepenekler şapkalı ve şapkasız olarak yapılmakta, yatı, gezi ve battal boy olmak üzere üç farklı amaç için üretilmektedir. Kepeneklerin ağırlığı 4 ila 10 kg. arasındadır. Gezi kepenekleri 4-5 kg., yatı ve battal boy kepenekler 8-10 kg. temiz yünden yapılır. Yatı ve battal boy kepenekler ağır olduğundan eşekler tarafından taşınır ve uzun müddet otlaklarda kalan çobanların yatması için yapılmaktadır. Ömrü ustanın marifetine ve kullanım şartlarına göre 3-10 yıl arasındadır (Beğiç, 2014: 195-196). Günümüzde Afyon, Konya, Balıkesir, Urfa, Ağrı, Denizli, Kahramanmaraş, Kars, Akhisar, Ödemiş, Bademli, Kula, Tire ve Yalvaç'ta geleneksel yöntemlerle kepenek yapımı sürdürülmektedir.

Kepeneğin Dilimize Yansıması

Çobanların özel giysisi kepenek, yaşamsal işlevi nedeniyle simgeleşmiş sözlü ve yazılı kültürümüzde de yer almıştır. Destanlar, hikâyeler, deyimler, atasözlerine konu olmuştur.

- Keçe kepenege gümüş düğmeler.
- Geçmiş yağmura kepenek alıp çapınma.
- Geçmiş yağmura kepenek serilmez.
- Kepenek altında er yatar.

Körküne borküne bakma asla
Örtü zarf âdemi etmez ilâ
Postu sırtında olur hayvanın
İlmi sadrından olur insanın
Hak içinde dürüst gevher bulunur.

Kepenekte dediler er bulunur. (Seyirci ve Topbaş, 1984: 116).

Biz ki sessiz ve yağız

Bir yazın yumağını çözerek

Ve ölümü bir kepenek gibi örtüp üstümüze

Ovayı köprüte köprüte akan küheylan. (Seyirci ve Topbaş, 1984: 117).

Kepenek Yapım Aşamaları

Keçe yapmak için uygun yünler “güz kırkımı” denilen sonbahar aylarında kırılan yündür. Yün kirlerinden arındırılması için yıkanır ve kurutulur. Daha sonra tarama (süme) işlemine tabi tutulur. Kepenekte desen isteniyorsa desenin rengine göre yünler boyanır. Kepenekler nakışlı ve nakışsız olarak yapılabilir. Bazen çobanın adının yanı sıra, keçe yapan ustanın ismi ve şehri yazılı olanlar da vardır. Arzu edildiğinde sipariş verenin ad ve soyadının baş harfleri, sipariş numaraları ve kullanılan yün miktarı ile basit motifler konulmaktadır.

Kepenek yapımı için yün, sepki (çibık), sabun, sıcak su, küçük süpürge, kalıpleş, tokaç ve makas veya bıçak gereklidir. Kepenek nakışlı yapılacak ise, az tepilmiş renkli keçeden yapılan nakışlıklar desene göre kesilir. Hasır kalıp üzerine desen yerleştirme işlemine geçilir. Desenler kepenegin ön kısmına gelecek şekilde ayak ölçüsü ile ustanın ezberine göre yerleştirilir. Genellikle yöresel motifler (kepenek bellisi gibi) kullanılır. Ayrıca isteğe göre ay-yıldız, çiçek, yapan veya yaptıran kişinin adı soyadı, sipariş numarası gibi bilgiler konur.

Foto: 1- Kepenek yapımında kullanılan malzemeler.

Keçelik yün hasır kalıp üzerine sepki (çıbık) yardımı ile yayılır. Kepeneğin talebe göre kalınlığı harcanacak yünü belirler. Genellikle 6-8 kg. temizlenmiş ve yıkanmış yün yeterlidir. Kirlı yün kullanılması halinde yaklaşık 2-3 kg. ilave yün kullanılması gerekir. Yün, kepeneğin ön ve arka kısmının hasır kalıp üzerine oluşturacak şekilde serilir.

Foto: 2- Hasır kalıp üzerine sepki (çıbık) ile yünün yayılması

Birinci yün atımı tamamlanınca üzerine sabunlu sıcak su serpilir. Yün üzerine serpilenden suyun kullanılması da yünün kirlı ve temiz olmasına göre değişir. Kirlı yünlerde daha az su verilir

Foto: 3- Kalıp üzerine serilmiş yün.

Daha sonra, ikinci kat yün atımına geçilir. Atım tamamlanınca kenarları elle toparlanarak düzgün şekil alması sağlanır. İkinci suyu serpilir. Daha sonra üçüncü kat yünü atılır ve tekrar kenarları elle toparlanarak düzgün şekil alması sağlanır.

Foto: 4- Kalıbın tepme pişirme işlemi için makinaya konulması.

Foto 5- Kalıbın elle işlem yapmak için makineden alınması.

Foto: 6- Kepeneğe son şeklinin tokaçla verilmesi.

Foto: 7- Kepeneğin ön kısmının açılması.

Tepme makinasında yaklaşık bir saat sıkıştırılır. Makinadan çıkarılan kepenek kontrol edilir ve kepenegin ön ve arka kısmı birbiri üzerine katlanarak birleşmesi gereken kısımları el ile açılarak diğer katın içerisine birleştirilir. Bu işleme “kapaklama” denir. Kepenek dikişsiz olarak üretildiği için ön ve arka parçalar usta tarafından kapaklama yöntemiyle birbirine kaynaştırılır. Omuzuna gelen kısımlar yuvarlanarak vücut şekline uyumlu hale getirilir. Kapaklama işleminden sonra kepenek tekrar kalıba sarılarak tepme makinasına yerleştirilir ve yaklaşık bir saat daha tepilir. Yeterli tepme yapıldığı anlaşıldığında makineden alınarak pişirme işlemine geçilir ve yaklaşık sekiz saat süreyle sıcak su verilerek pişirme işlemi yapılır. Pişirme işlemi sonunda kepenege son şekli tokuç(tokaç) yardımıyla verilir. İşlem sonrasında kepenegin ön ve boyun kısmı makas veya bıçakla kesilerek açılır. Kenar kısımlarında taşan yerler makas ile düzeltilir ve kurutulmak üzere açık bir ortama asılır.

Foto: 8- İşlemi tamamlanan kepeneğin asılmak üzere hazırlanması.

Foto: 9- Kepeneğin kuruması için asılması.

Foto: 10 (İdris Çoban atölyesi. Balıkesir)

Foto: 11-İzmir Ödemiş Bademli Kasabası Mustafa Yünel atölyesi.

Balıkesir'in geleneksel keçe ustalarından İdris Çoban, kepenegin dayanıklı olmasının en önemli nedeninin yünün kalitesi ve iyi keçeleştirilmesinde olduğunu, bazı ustaların ucuz kepenek yapmak için iyi yünün arasına kötü yünü saklayarak kepenek yaptıklarını, bu kepenekler için "İçi yıldız dışı baldız" dediklerini belirtmektedir. (mülakat: 17.11.2012)

Sonuç

Geleneksel Türk El Sanatları içinde yer alan Keçecilik sanatının önde gelen ürünlerinden olan kepenek, Orta Asya'dan Anadolu'ya, M.Ö. VIII. yüzyıldan günümüze kadar ulaşmış özel bir çoban giysisidir. Geçmişten günümüze kadar işlevselliğini kaybetmeden sürdüren kültürel bir semboldür. Keçecilik sanatı içerisinde ustaların asırlardır ürettiği birçok geleneksel ürün günümüzde üretilmemektedir. Ancak, kepenek tarihsel süreç içinde gelişmelerden etkilenmeden, değişime ve dönüşüme uğramadan üretimine devam edilen bir özelliğe sahiptir. Bu nedenle günümüzde halk arasında "Keçe" ve "Keçecilik" dendiğinde, "Kepenek" akla gelmekte ve bu kavramlarla özdeşleşmektedir. Bu özellikleri nedeniyle geleneksel keçe sanatının tanıtımına katkı sağlamakta ve aldığı rol onu "sembol" haline getirmektedir.

Kepenek üretiminin kaynağı hayvancılıktır. Günümüzde modern ve kapalı tesis hayvancılığı yaygınlaşsa da Anadolu'da doğal otlak ve mera hayvancılığının sürdürülmesi nedeniyle çobana ve kepenege ihtiyaç sürmektedir. Asırlardır sürdürülen bu geleneğin devamı, yapımı ve kullanımı Geleneksel Türk Kültürü açısından önemlidir.

Kaynakça

Akyüz, Y. (2012). *Türk Eğitim Tarihi. M.Ö. 1000 - M.S. 2012.* Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Balaban, A. (2006). *İskit, Hun ve Göktürklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Ün. Sos.Bil. Enst.

Başar Ergenekon, C. (1999). *Tepme Keçelerin Tarihi Gelişimi Renk Desen Teknik ve Kullanım Özellikleri.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Begić, H. Nurgül. (2012). Konya Keçeciliğinde Çoban Kepeneği. *Milli Folklor Dergisi.* Yıl:24, sayı:94. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Begić, H. Nurgül. (2013). *Geçmişten Günümüze Konya Keçeciliği.* Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını. Konya: Erman Ofset.

Begić, H. Nurgül. (2014). *Gelenekteki Değişim ve Keçecilik Sanatı.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çandarlıoğlu, G. (2002). Uygur Devletleri Tarihi ve Kültürü. H. C. Güzel, K. Çiçek ve S. Koca (Ed.). *Türkler Ansiklopedisi.* (c.2. s.193-214). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Çay, A. M. (1990). *Türk Millî Kültüründe Hayvan Motifleri I,* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları. Ankara

Çay, A., Durmuş, İ. (2002). İskitler. H. C. Güzel, K. Çiçek ve S. Koca (Ed.). *Türkler Ansiklopedisi.* (c.1. s.557-596). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları

Çoruhlu, Y. (2002). Hun Sanatı. H. C. Güzel, K. Çiçek ve S. Koca (Ed.). *Türkler Ansiklopedisi*. (c.4. s.54-76). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları

Diyarbakirli, N. (1972). *Hun Sanatı*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Durmuş, İ. (2002).. İskit Kültürü. (H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca (Ed.). *Türkler Ansiklopedisi*. (c.4. s.15-25). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Ergin, M. (2011). *Dede Korkut Kitabı I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Hellier, C. (1992). The Last of The Felt Makers. *Skylife*, Mayıs, 42-47.

Kaşgarlı Mahmud. (2006). *Divanü Lûgat-it Türk* (Çev. Besim Atalay). Cilt: I,II,III. Türk Dil Kurumu Yayınları. No: 521. Ankara: Türk Hava Kurumu Basımevi.

Koca, S. (1990).*Türk Kültürünün Temelleri. I*. İstanbul: Damla Yayınevi.

Koca, S. (2003). *Türk Kültürünün Temelleri II*, Ankara: Başkent Matbaacılık.

Osman Hamdi Bey, Marie De Launay. (1999). *1873 Yılında Türkiye'de Halk Giysileri Elbise-i Osmaniye*, Sabancı Üniversitesi

Seyirci, M. ve Topbaş, A. (1984). Edebiyatımızda Keçe. *Halk Kültürü Dergisi*. 1984 (3), 113-121. İstanbul. Erenler Matbaası.

Tabakoğlu, A. (2002). Yenileşme Dönemi Osmanlı Ekonomisi. H. C. Güzel, K. Çiçek ve S. Koca (Ed.). *Türkler Ansiklopedisi*. (c. 14. s.207- 240). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

H.N.BEĞİÇ

ÇKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/ Journal of Institute of Social Sciences

Cilt/Volume: 7, Sayı/Number:2, (Kasım/November 2016): 44-62

Taşağıl, A. (2002). Uygurlar. H. C. Güzel, K. Çiçek ve S. Koca (Ed.). *Türkler Ansiklopedisi*. (c. 2. s.215- 224). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Ziyai, A. (2010). Orijinal Çin Kaynaklarına Göre Hun-Türk Tarihi I. Bölüm: Kudretli Büyük Hun Tanrıkuğu (Türk Halkının Ataları Hunlar ve Hunların Ortaya Çıkışı). *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 30, Sayı 3 (2010) 895-912

Kaynak Kişi: İdris Çoban. (mülakat: 17.11.2012)

<http://www.tdk.gov.tr/>(erişim: 05.06.2016)

<http://tarim.kalkinma.gov.tr/>(erişim: 21.07.2016)

Tüm fotoğraflar ve mülakat ses kayıtları H.N.B arşivindedir.